

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี นาฏศิลป์ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ เล่มนี้ จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

ผู้เรียบเรียง

๑. นายอภิวิชญ์	วรรณโกฏิ
๒. นายวุฒิศักดิ์	จ้องสาระ

ผู้ตรวจ

๑. ดร.เศรษฐภูมิ	ปัญญาวัฒน์
๒. นางสาวปิยดา	ทับประเทือง
๓. นายพิสิษฐ์	สมใจ

บรรณาธิการ

๑. นางธิดารัตน์	ภักดีรักษ์
๒. นางสาวประกายมาศ	อมรฉัตร

หนังสือเล่มนี้ประกันคุณภาพโดยผู้ผลิต และจะต้องส่งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตรวจสอบประเมินคุณภาพทางวิชาการ เพื่อออกใบอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาแทนใบประกันคุณภาพของสำนักพิมพ์ กรณีที่พบข้อบกพร่องข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการตามที่ระบุในใบประกันคุณภาพสื่อฯ (ปกหลัง) พร้อมทั้งแจ้งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาอนุญาตให้ใช้หนังสือในสถานศึกษาต่อไป

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี นาฏศิลป์ ๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นายอภิวิชญ์ วรรณโกฏิ	ดศ.บ. (ดุริยางคศิลป์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)
นายวุฒิศักดิ์ จ้องสาระ	ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย)

ผู้ตรวจ

ดร.เศรษฐภูมิ ปัญญาวัฒน์	ดศ.บ. (การแสดงดนตรี), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา),
ศส.ด. (ดุริยางคศิลป์)
นางสาวปิยดา ทับประเทือง	ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศษ.ม. (บริหารการศึกษา)
นายพิสิษฐ์ สมใจ	ศษ.บ. (ดุริยางค์สากล), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

บรรณาธิการ

นางธิดารัตน์ ภักดีรักษ์	ศษ.บ. (ดุริยางค์ไทย)
นางสาวประกายมาศ อมรฉัตร	กศ.บ. (นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงศึกษา)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๘ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ราคา ๘๗ บาท ISBN : 978-616-8299-65-4

บริษัท ครูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๕๔ ๔๘๑๘ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๙๒๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท ครูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน **ดนตรี นาฏศิลป์ ๑** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี และ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม แก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของดนตรีและนาฏศิลป์

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๘ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- หน่วยที่ ๑** ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรี
- หน่วยที่ ๒** เรียนรู้เรื่องเครื่องดนตรีและวงดนตรี
- หน่วยที่ ๓** ดนตรีมีองค์ประกอบ
- หน่วยที่ ๔** เพลงไพเราะ
- หน่วยที่ ๕** การปฏิบัติเครื่องดนตรีและศัพท์สังคีต
- หน่วยที่ ๖** วิวัฒนาการและการสร้างสรรค์ละครไทย
- หน่วยที่ ๗** การผลิต การแสดงละคร และอิทธิพลของนักแสดงต่อผู้ชม
- หน่วยที่ ๘** นาฏยศัพท์-ภาษาท่าและการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ดนตรี นาฏศิลป์ ๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

ศึกษา อธิบาย ระบุ จำแนก เปรียบเทียบความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรี เครื่องดนตรีและวงดนตรี การบรรเลงดนตรี รวมถึงฝึกปฏิบัติทักษะการขับร้อง และเรียนรู้เกี่ยวกับศัพท์สังคีตทางดนตรีไทยและดนตรีสากล สามารถอธิบายวิวัฒนาการและการสร้างสรรค์ละครไทย คติวิเคราะห์ พฤติกรรมของการแสดงละครที่มีอิทธิพลต่อผู้ชมและผู้แสดง ฝึกปฏิบัตินาฏยศัพท์ และภาษาท่าของนาฏศิลป์ไทย

ใช้ทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา สื่อสาร และใช้เทคโนโลยีโดยใช้ทักษะกระบวนการ ขั้นตอนการจัดการและการทำงานร่วมกัน รวมถึงทักษะกระบวนการแก้ปัญหาในการทำงาน

มีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกับคนในสังคม มีคุณธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ รักความเป็นไทยและรู้จักพอเพียง ภูมิใจในผลสำเร็จของงาน สามารถนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด									
		ศ. ๒.๑								ศ. ๒.๒	
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
๑ ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรี										✓	✓
๒ เรียนรู้เรื่องเครื่องดนตรีและวงดนตรี				✓						✓	✓
๓ ดนตรีมืองค์ประกอบ			✓			✓	✓		✓		✓
๔ เพลงไพเราะ		✓		✓							
๕ การปฏิบัติเครื่องดนตรีและศัพท์สังคีต				✓		✓		✓			

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด							
		ศ. ๓.๑					ศ. ๓.๒		
		๑	๒	๓	๔	๕	๑	๒	
๖ วิวัฒนาการและการสร้างสรรค์ละครไทย							✓	✓	
๗ การผลิต การแสดงละคร และอิทธิพลของนักแสดงต่อผู้ชม		✓		✓	✓	✓			
๘ นาฏยศัพท์-ภาษาท่าและการแสดงนาฏศิลป์ไทย			✓						

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ความรู้เบื้องต้น และข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรี

๑

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน	๒
วิวัฒนาการของดนตรีไทย	๑๗
ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง	๑๘
ประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการของดนตรีสากล	๒๐
อิทธิพลของดนตรีสากลในประเทศไทย	๒๗
สรุป	๓๑
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๓๑
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๓๒

หน่วยการเรียนรู้ที่

๒

เรียนรู้เรื่องเครื่องดนตรีและวงดนตรี

๓๓

หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรีไทย	๓๔
หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรีสากล	๓๘
การประสมวงดนตรีไทย	๔๓
เครื่องดนตรีพื้นเมือง	๕๒
การประสมวงพื้นเมือง	๕๓
การประสมวงดนตรีสากล	๕๕
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีไทย	๕๗
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีสากล	๖๐
สรุป	๖๑
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๖๒
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๖๒

หน่วยการเรียนรู้ที่

๓

ดนตรีมืองค์ประกอบ

๖๓

องค์ประกอบของดนตรีไทย	๖๔
ประเภทของบทเพลงไทย	๗๓
ประเภทของบทเพลงพื้นเมือง	๗๖
องค์ประกอบของดนตรีสากล	๘๑
ประเภทของบทเพลงสากล	๙๐
สรุป	๙๒
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๙๒
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๙๓

หน่วยการเรียนรู้ที่

เพลงไพเราะ

๙๔

นิยามความหมายของการขับและการร้อง	๙๕
ประเภทของการขับร้อง	๙๖
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเบื้องต้น	๙๗
การขับร้องเพลงไทยเดิม เพลงปลุกใจ	๑๐๒
การขับร้องเพลงสากล	๑๐๔
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเพลงสากลเบื้องต้น	๑๐๔
ประเภทของการขับร้องเพลงสากล	๑๐๗
การขับร้องเพลงไทยสากล	๑๐๙
การขับร้องเพลงสากล	๑๑๐
สรุป	๑๑๑
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๑๑๒
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๑๑๒

หน่วยการเรียนรู้ที่

การปฏิบัติเครื่องดนตรี และศัพท์สังคีต

๑๑๓

การปฏิบัติขลุ่ยเพียงออ	๑๑๔
ศัพท์สังคีตสำหรับการขับร้อง และบรรเลงดนตรีไทย	๑๑๖
การปฏิบัติขลุ่ยรีคอร์เดอร์ C Major	๑๑๙
การปฏิบัติเบลโลรา C Major	๑๒๑
ศัพท์สังคีตสำหรับการขับร้อง และบรรเลงดนตรีสากล	๑๒๓
สรุป	๑๒๕
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๑๒๖
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๑๒๖

หน่วยการเรียนรู้ที่

วิวัฒนาการ และการสร้างสรรค์ละครไทย

๑๒๗

ประวัติการละครไทย	๑๒๘
ประเภทของละครไทย	๑๓๑
ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนาฏศิลป์	๑๓๕
สรุป	๑๓๘
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๑๓๙
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๑๓๙

หน่วยการเรียนรู้ที่

การผลิต การแสดงละครและอิทธิพลของนักแสดงต่อผู้ชม

๑๔๐

การผลิตการแสดง	๑๔๑
กระบวนการจัดการแสดง	๑๔๕
การแสดงละครสั้น	๑๔๖
การสร้างเกณฑ์ประเมินการแสดง	๑๔๙
นักแสดงที่ประสบความสำเร็จ	๑๕๑
อิทธิพลของนักแสดงต่อผู้ชมที่เป็นเยาวชน	๑๕๔
ผู้ชมและผู้แสดงที่ดี	๑๕๕
การพัฒนารูปแบบการแสดง	๑๕๘
สรุป	๑๖๐
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๑๖๐
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๑๖๐

หน่วยการเรียนรู้ที่

นาฏยศัพท์-ภาษาท่าและการแสดงนาฏศิลป์ไทย

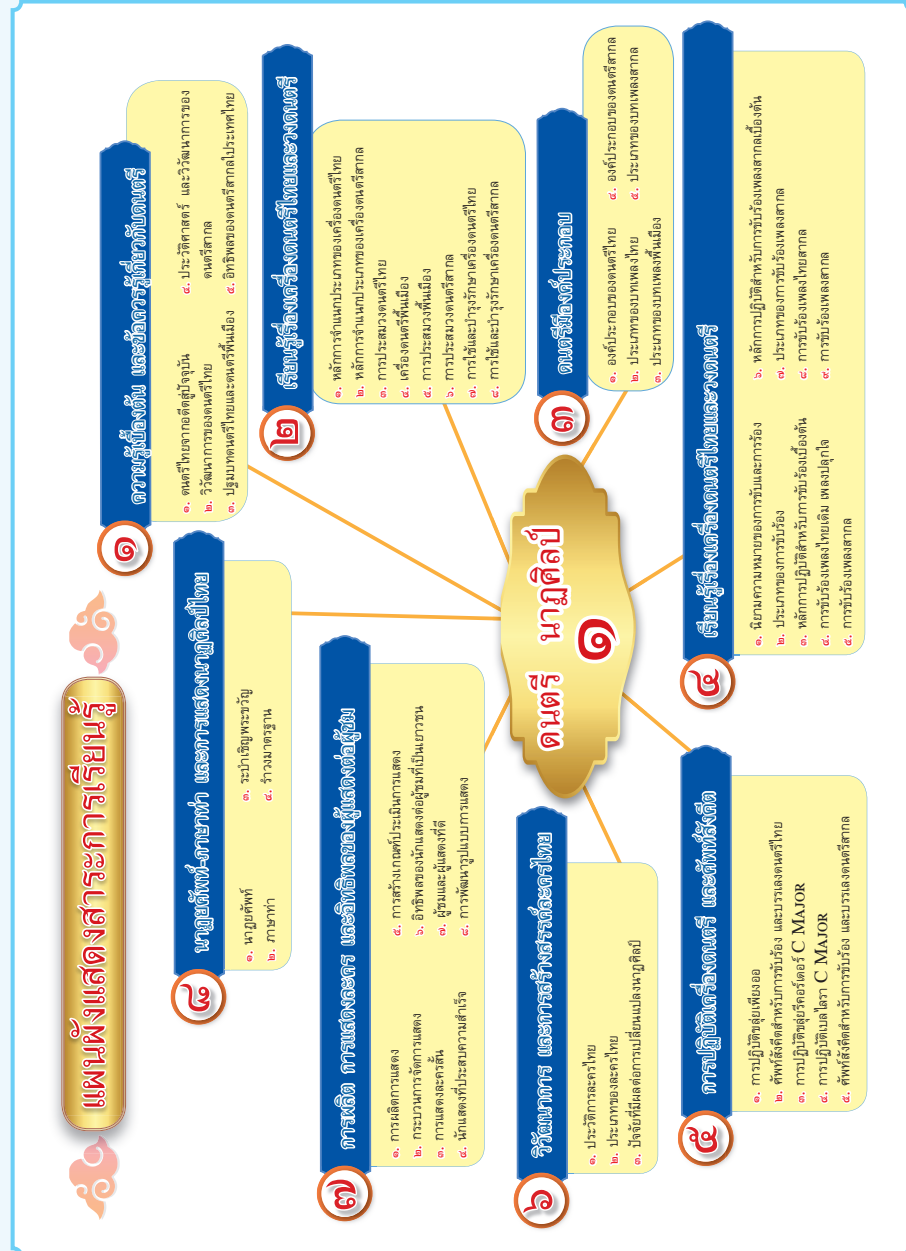
๑๖๑

นาฏยศัพท์	๑๖๒
ภาษาท่า	๑๖๘
ระบำเชิญพระขวัญ	๑๗๑
ร่างมาตรฐาน	๑๗๙
สรุป	๑๘๑
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้	๑๘๑
คำถามพัฒนากระบวนการคิด	๑๘๑

บรรณานุกรม

๑๙๒

แผนผังแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ความรู้เบื้องต้น และข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรี

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๒.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่อยู่และปฏิบัติได้

ศ ๒.๒ (๑) อธิบายบทบาทความสัมพันธ์และอิทธิพลของดนตรีที่มีต่อสังคมไทย

(๒) ระบุความหลากหลายขององค์ประกอบดนตรีในวัฒนธรรมต่างกัน

แนวคิด

ดนตรีไทย และดนตรีสากล เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ มีความสัมพันธ์กับมนุษย์และมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมดนตรี การสร้างเอกลักษณ์ทางดนตรีของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อที่จะแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของแต่ละพื้นที่

- สาระการเรียนรู้**
๑. ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน
 ๒. วิวัฒนาการของดนตรีไทย
 ๓. ประวัตินดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง
 ๔. ประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการของดนตรีสากล
 ๕. อิทธิพลของดนตรีสากลในประเทศไทย

- จุดประสงค์การเรียนรู้**
๑. อธิบายประวัติความเป็นมาของดนตรีไทยและดนตรีสากลได้
 ๒. อธิบาย จำแนกลักษณะและรูปแบบของดนตรีพื้นเมืองได้
 ๓. อธิบายวิวัฒนาการของดนตรีสากลได้
 ๔. อธิบายอิทธิพลของดนตรีสากลในประเทศไทยได้

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ปัจจัยในการเกิดขึ้นของดนตรี การเปลี่ยนแปลงทางดนตรี และวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มีมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์อยู่เบื้องหลัง ความรู้เบื้องต้นที่มาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญประการแรกในการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ทางดนตรีไทย ซึ่งก่อนหน้านี้คนไทยอาศัยอยู่ในอาณาจักรที่ผลัดเปลี่ยนไปตามกาลเวลาทั้งอาณาจักรก่อนยุคประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์

เมื่อก้าวสู่ยุคปัจจุบัน สังคมมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องอีกทั้งการรับอิทธิพลจากอินเดียและจีนซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมใหญ่ที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงไทย ทั้งดนตรี นาฏศิลป์ ทักษะศิลป์ และความรู้ทางศิลปวิทยาการทั้งหลาย ผสมกับความรู้พื้นถิ่นที่เป็นปัจจัยหลักจึงส่งผลต่อรูปแบบของศิลปะไทยให้มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

ดนตรีไทยได้รับใช้คนไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งในพิธีกรรมความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนเป็นเครื่องให้ความบันเทิง ทำให้ในปัจจุบันดนตรีไทยได้รับการยอมรับในระบบการศึกษาไทยมากยิ่งขึ้น และก้าวขึ้นเป็นลำดับจนถึงการเปิดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

วงมโหรีสมัยอยุธยา

การเรียนการสอนดนตรีไทย

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

อาณาจักรไทแต่ครั้งอดีตกาลมีการปกครองเป็นแว่นแคว้น มีระบอบการปกครองแบบชนเผ่า มีประมุข มีการสร้างเมืองหลวง การปกครองอ้างอิงตามการปกครองของจีนโบราณ บรรพบุรุษของคนไทยและคนไทยสมัยสุโขทัยเคยเป็นพสกนิกรชนกลุ่มน้อยตั้งถิ่นฐานอยู่ในราชอาณาจักรจีนสมัยโบราณ (ยรรยง จิระนคร, ๒๕๕๖) และอพยพลงมาตั้งแว่นแคว้นแถบพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไท กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์

กลุ่มชาติพันธุ์ไทน้อย
กระจายตัวอยู่ทางฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำโขง ทั้งในลาว
และเวียดนาม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่
กระจายตัวอยู่ทางตะวันตก
ฝั่งลุ่มแม่น้ำอิรวดี สาละวิน
และพรหมบุตร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยสยาม
อาศัยอยู่หนาแน่น บริเวณ
ลุ่มแม่น้ำยม น่าน เจ้าพระยา
แม่กลอง เพชรบุรี ตลอดจน
ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา

อาณาจักรที่เป็นรัฐโบราณของประเทศไทย ทั้งเกิดก่อนอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรร่วมสมัยเดียวกันนั้น มีทั้งหลักฐานทางโบราณคดี ตำนาน นิทานพื้นบ้าน และบันทึกจากราชสำนักจีนระบุไว้ว่าอาณาจักรของคนไทยเริ่มต้นขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยมีการสถาปนาอำนาจเป็นรัฐเกิดขึ้น ดังเช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรละโว้ อาณาจักรเจนละ อาณาจักรศรีโคตรบูร อาณาจักรโยนกเชียงแสน และเนื่องจากอาณาจักรต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นอาณาจักรของคนไทย ที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทยสยามในปัจจุบัน การดนตรีย่อมนับได้ว่าเป็นมรดกที่กลุ่มคนในรัฐไทโบราณใช้สอย ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถนำมากล่าวอ้างถึงวิวัฒนาการทางดนตรีของไทยได้

ยุคที่มีการค้นพบเครื่องดนตรี อาทิ กลองทัด แคน มโหรีทีก ก่อนการสร้างอาณาจักรสุโขทัยตามที่พระยาอหุณาราชชน ประทานกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ดอนหนึ่งมีความถึงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า มโหรีทีก ไว้ว่า

“...คำว่า มโหรีทีก โดยมโหรี อาจเป็นคำสันสกฤต ส่วนเสียงพยางค์หลังอาจเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นคำสมกัน ที่ข้าพเจ้าเดาเช่นนี้ เพราะคำว่ามโหรีทีกเสียงคำหลังเป็นเสียงดังของกลองชนิดนั้น เป็นพวกอีกทีก และกลองอย่างนั้นก็เป็นของชนชาตินับถือกลองบรอนซ์ ในสมัยเสียดก็อยู่บ่อย ๆ...”

จากการไขคำถามของพระยาอนุมานราชธน เป็นเหตุผลที่เชื่อได้ว่าคนไทยมีบรรพบุรุษที่มีมาจากทางตอนใต้ของจีน และหลักฐานทางดนตรีเป็นเหตุช่วยยืนยันว่า มโหระทึก เป็นเครื่องดนตรีโบราณที่มีอายุหลายพันปีนั้น เป็นกลองหน้าเดียว ทำจากโลหะทั้งใบ โลหะที่นำมาใช้หล่อมโหระทึกได้แก่ ทองแดง ตะกั่ว และดีบุก เป็นเครื่องดนตรีที่พบตั้งแต่สมัยยุคโลหะตอนปลาย อายุราว ๒,๕๐๐ ปี พบทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มโหระทึกในประเทศไทยใช้ไม้ตี ๒ อันตรงปลายหุ้มด้วยผ้า เย็บด้วยด้าย ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องประกอบสำคัญในพระราชพิธีในราชสำนักไทย

การแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ โดยในวิชาประวัติศาสตร์นิยมยึดเอายุคเริ่มต้นของยุคประวัติศาสตร์ไทย ด้วยสาเหตุ

▲ มโหระทึก

❖ มโหระทึกในพระราชพิธี

จากการที่มีภาษาเขียนและรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น จากหลักฐานที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้คิดค้นประดิษฐ์อักษรไทยจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการนับอาณาจักรสุโขทัยเป็นยุคแห่งการเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย และได้มีการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ไว้จากการก่อตั้งอาณาจักรและการล่มสลายของอาณาจักร ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์

ยุคประวัติศาสตร์

สมัยสุโขทัย

สุโขทัย มีความหมายว่า รุ่งอรุณแห่งความสุข ได้รับการสถาปนาในพุทธศักราช ๑๗๖๒ ปฐมกษัตริย์ คือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเป็นปฐมวงศ์แห่งราชวงศ์พระร่วง หลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลารึก ได้ระบุเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและการดนตรีในสมัยสุโขทัยในศิลารึกวัดพระยืนไว้ตอนหนึ่งว่า

ดนตรี

“ตีพาทย์ดั่งพิณฆ้อง กลองปี่สรไน พิสนัญชัย ทะเทียด กาทล
แตรสังข์มาน กังสดาล มรทงค์ ดงเดือดเสียงเลิศ เสียงก้อง อีกทั้งคนร้องให้อื้อ”

ความตอนนี้นำมาสู่การบรรยายขบวนแห่รับการมาของพระเถระและพระบรมสารีริกธาตุจากสุโขทัย เพื่อไปยังเมืองเชียงใหม่หรือนครพิงค์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๕ : ๓๖-๓๗)

กังสดาล

▶ บัณเฑาะว์

ดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย มีการบรรยายในแนวทางที่มีลักษณะเป็นการขับลำนำ และร้องเล่นกันอย่างพื้นเมือง หลักฐานเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยในสมัยนี้ ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่แต่งในสมัยสุโขทัย ได้แก่ แตรสังข์ มโหระทึก ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ (ฉาบ) บัณเฑาะว์พิณ ซอพุงตอ (สันนิษฐานว่าคือ ซอสามสาย) ปี่ไฉน ระฆังและกังสดาล เป็นต้น มีความตอนหนึ่งว่า

“พื้นฆ้องกลองแตรสังข์ระฆังกังสดาลมโหระทึกก็ก้องทำนุกติ”

เครื่องดนตรีหลายชนิดได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย และบางชนิดได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ ทั้งมาในรูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยน การเข้ามาของศาสนา และลัทธิความเชื่อลักษณะการผสมวงดนตรี ก็ปรากฏหลักฐานทั้งในศิลารึกและหนังสือไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง “เสียงพาทย์ เสียงพิณ” ซึ่งจากหลักฐานที่กล่าวนี้ สันนิษฐานว่าวงดนตรีไทยในสมัยสุโขทัยมีดังนี้

๑. วงบรรเลงพิณ มีผู้บรรเลง ๑ คน ทำหน้าที่ตีพิณและขับร้องไปด้วยเป็นลักษณะของการขับลำนำ
๒. วงขับไม้ ประกอบด้วยผู้บรรเลง ๓ คน คือ คนขับลำนำ ๑ คน คนสีซอสามสายคลอเสียงร้อง ๑ คน และคนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะ ๑ คน

๓. **วงปี่พาทย์** เป็นลักษณะของวงปี่พาทย์เครื่องห้า มี ๒ ชนิด คือ

๓.๑ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ประกอบด้วยเครื่องดนตรีชนิดเล็ก ๆ จำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑) ปี่ ๒) กลองชาตรี ๓) ทับ (โทน) ๔) ฆ้องคู่ และ ๕) ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี (เป็นละครเก่าแก่ที่สุดของไทย)

๓.๒ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ประกอบด้วย เครื่องดนตรีจำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑) ปี่ใน ๒) ฆ้องวง (ใหญ่) ๓) ตะโพน ๔) กลองทัด และ ๕) ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบในงานพิธีและบรรเลงประกอบการแสดงมหรสพต่าง ๆ จะเห็นว่า วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ยังไม่มีระนาดเอก

๔. **วงมโหรี** เป็นลักษณะของวงดนตรีอีกแบบหนึ่ง ที่นำเอาวงบรรเลงพิดกับวงขับไม้มาผสมกัน เป็นลักษณะของวงมโหรีเครื่องสี่ เพราะประกอบด้วยผู้บรรเลง ๔ คน คือ ๑) คนขับสำนำและตีกับพวงให้จังหวะ ๒) คนสีซอสายคลอเสียงร้อง ๓) คนตีพิณ และ ๔) คนตีทับ (โทน) คอขมจังหวะ

อยุธยาหรือโยธยา เป็นชื่อเมืองที่นำมาจากเมืองในมหากาพย์รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเมืองของฝ่ายพระราม ผู้เป็นเทวอวตารของพระนารายณ์ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ในเรื่องรามายณะมีอิทธิพลอย่างสูงทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นปัจจัยส่งผลต่อรูปแบบทางนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ตลอดจนผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น อาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่แสดงให้เห็นการรับคติความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาอย่างมากและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการปกครอง และศิลปะ ปฐมกษัตริย์คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)

ความเข้มแข็งและความเจริญรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยา เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าเป็นศูนย์กลางทางการค้าและศิลปวิทยาการ การเมืองการปกครอง มีการตราพระราชกฤษฎีกาเป็นกฎหมายเฑียรบาล และปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย

สมัยนี้ในกฎหมายเฑียรบาลได้ระบุชื่อเครื่องดนตรีไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยระบุไว้ในหลักฐานสมัยสุโขทัย ได้แก่ กระจับปี่ ขลุ่ย จะเข้ และ รำมะนา นอกจากนี้ในกฎหมายเฑียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) ปรากฏข้อห้ามตอนหนึ่งว่า

“...ห้ามร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ สีซอ ตีกระຈប់ปี่ ตีตะจะเข้ ตีโหนดับ ในเขตพระราชฐาน...”

ซึ่งแสดงว่าสมัยรัตนโกสินทร์ไทยเป็นที่นิยมกันมาก แม้ในเขตพระราชฐานก็มีคนเข้าไปร้องเล่นดนตรีกันอย่างเอิกเกริก จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ต้องทรงออกกฎหมายเฑียรบาล และปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ เขียนเกี่ยวกับดนตรีไทยปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกล่าวถึงขบวนแห่เรือยาว ความว่า

“...จำนวนเรือที่มาร่วมขบวนแห่กับความงดงามของน่านน้ำ หากสอดประสานกัน ได้รับความสำราญเสียงกึกก้อง ไพเราะด้วยเสียงแห่ เสียงโห่ และเสียงกระຈប់ปี่ สีซอ...”

ใน พ.ศ. ๒๒๓๓ นายแพทย์ชาวเยอรมัน ชื่อ หมอแกรมเฟอร์ เดินทางมาพร้อมคณะทูตชาวฮอลันดา มาจากปัตตาเวีย (จาการ์ตา) เพื่อเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น ได้แวะกรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและถวายพระราชสาส์นในสมัยพระเพทราชา โดยใช้เวลาพักอยู่ประมาณ ๑ เดือนจึงได้มีการบันทึกถึงเรื่องราวเหตุการณ์ในอยุธยาตอนหนึ่งความว่า

“...งานศพของชาวสยามที่เป็นชนชั้นสูงศักดิ์นั้นหรูหราพิสดารเหลือที่จะพรรณนา มีทั้งขบวนเรือแห่ศพ และเรือนั้นลางที่ก็ประดับประดาด้วยตาดและดินทองทั่วทุกลำ มีมโหรีปี่พาทย์ฆ้องกลอง ประโคมตลอดทาง...”

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุให้เห็นว่า อยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะ โดยเฉพาะดนตรีที่ได้ถูกกล่าวถึงและบรรยายด้วยทัศนะของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากมีจำนวนเครื่องดนตรีที่มีรายชื่อเพิ่มจากสมัยสุโขทัย จึงส่งผลโดยตรงต่อการประสมวงดนตรีในยุคกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาขึ้นกว่าในสมัยสุโขทัย มีทั้งปี่พาทย์ การขับไม้ เครื่องสาย มโหรี วงดนตรีที่มีการประสมวงเพิ่มเติมจากสมัยสุโขทัย คือ

๑. วงปี่พาทย์

สมัยนี้ยังคงเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย แต่มีระนาดเอกเพิ่มขึ้น ดังนั้น วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีคือ

- ระนาดเอก
- ปี่ใน
- ขลุ่ยวง (ใหญ่)
- กลองทัด
- ตะโพน
- ฉิ่ง

๒. วงมโหรี

พัฒนามาจากวงมโหรีเครื่องสี่ในสมัยสุโขทัยเป็นวงมโหรีเครื่องหก เพราะได้เพิ่มเครื่องดนตรีเข้าไปอีก ๒ ชิ้น คือ ขลุ่ย และ รำมะนา ทำให้วงมโหรีในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน ๖ ชิ้น คือ

- ซอสามสาย
- กรับพวง
- ทับ (โทน)
- รำมะนา
- ขลุ่ย
- กระຈប់ปี (ใช้แทนพิณ)

สมัยกรุงธนบุรี

เนื่องจากในสมัยนี้เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นเพียงแค่ ๑๕ ปี กษัตริย์พระองค์เดียวในยุคสมัยนี้คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประกอบกับเป็นสมัยแห่งการก่อสร้างสร้างเมือง และการป้องกันประเทศเสียส่วนใหญ่ วงดนตรีไทยในสมัยนี้จึงไม่ปรากฏหลักฐานไว้ว่าได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้นสันนิษฐานว่ายังคงเป็นลักษณะและรูปแบบของดนตรีไทยในสมัยอยุธยา แต่เมื่อบ้านเมืองอยู่ในช่วงพ้นจากภัยสงคราม การดนตรีก็ได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนของการบำรุงบ้านเมืองในด้านวัฒนธรรมและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

จดหมายเหตุบันทึกความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี บรรยายเหตุการณ์เมื่อคราวสมโภชพระแก้วมรกต มีความสำคัญว่า

“...จะได้แห่พระแก้วเสด็จกลับรับพระแก้วพระบางมาลงเรือประพาส
ดอกสร้อยสักงามโหรีพิณพาทย์ ละครไชยนลงพลอยเล่นมาตามกระแสดลมารค...”
“...ปรากฏตามหมายรับสั่งตอนหนึ่งว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พิณพาทย์ไทย
พิณพาทย์รามัญ และมโหรีไทย มโหรีแขก ฟัง มโหรีญวน เขมร
พลัดเปลี่ยนกันสมโภชสองเดือนกับสิบสองวัน...”

ดนตรี

จากหลักฐานพอจะทราบได้ว่านอกจากดนตรีไทยแล้ว ดนตรีของต่างชาติก็ร่วมในงานสมโภชพระแก้วมรกต แผ่นดินสมัยธนบุรีจึงเป็นสมัยที่มีความหลากหลายของดนตรี และดนตรีของแต่ละชนชาติก็มีความสำคัญที่ได้เข้าร่วมพิธีสำคัญ ถึงแม้ว่าการดนตรีในยุคนี้จะไม่ได้อีกแบบใหม่ นอกเหนือจากสมัยอยุธยา ด้วยระยะเวลาที่สั้นและภัยจากสงคราม แต่ทว่าการดนตรีก็ไม่ได้เป็นที่ละเลย และได้รับการทำนุบำรุงอย่างดียิ่ง

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองได้ผ่านพ้นจากภาวะศึกสงคราม และได้มีการก่อสร้างเมืองให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น เกิดความสงบร่มเย็น โดยทั่วไปแล้วศิลปวัฒนธรรมของชาติก็ได้รับการฟื้นฟูทำนุบำรุง และส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทย ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เจริญขึ้นเป็นลำดับภายใต้การนำแห่งสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทั้งทางด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ และวรรณศิลป์ ได้รับการพัฒนาดังต่อไปนี้

รัชกาลที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อดนตรีไทยมากนัก แต่ในสมัยนี้มีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์และเรื่องดาหลัง วรรณคดีทั้ง ๒ เรื่อง ตกทอดมาจากสมัยอยุธยา และได้รับพระบรมราชานุญาตให้พระราชนิพนธ์ให้สมบูรณ์ส่งผลต่อการละครและโขน ซึ่งมีดนตรีไทยเป็นส่วนร่วมด้วย รูปแบบของดนตรีไทยในสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะและรูปแบบตามที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

▲ กลองทัด

ที่พัฒนาขึ้นบ้างในสมัยนี้ก็คือการเพิ่มกลองทัดขึ้นอีก ๑ ลูก ในวงปี่พาทย์ ซึ่งแต่เดิมมีแค่ ๑ ลูก พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ วงปี่พาทย์มีกลองทัด ๒ ลูก เสียงสูงลูกหนึ่ง (ตัวผู้) และเสียงต่ำลูกหนึ่ง (ตัวเมีย) และการใช้กลองทัด ๒ ลูก ในวงปี่พาทย์เป็นที่นิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน

รัชกาลที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระองค์ทรงมีความสนพระราชหฤทัยในการดนตรีและวรรณศิลป์ พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา และวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์อีกสำนวนหนึ่ง ทางด้านดนตรีทรงเป็นศิลปิน ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในทางดนตรีไทย ทรงเครื่องดนตรีไทยได้โดยเฉพาะซอสามสาย ซึ่งเป็นซอคู่พระหัตถ์ ชื่อว่า

การขับเสภา

“ซอสายฟ้าฟาด” และยังทรงเป็นคีตกวีพระราชนิพนธ์เพลงไทยขึ้นเพลงหนึ่ง คือเพลง “บุหลันลอยเลื่อน” นอกจากนั้นการขับเสภาเล่านิทานได้รับความนิยมรุ่งเรือง โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผน การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยในสมัยนี้ได้มีการนำเอาวงปี่พาทย์มาบรรเลงประกอบการขับเสภาเป็นครั้งแรก และยังมีกลองชนิดหนึ่งเกิดขึ้น โดยดัดแปลงจาก “เปิงมาง” ของมอญ ต่อมาเรียกกลองชนิดนี้ว่า “สองหน้า” ใช้ตีกำกับจังหวะแทนเสียงตะโพนในวงปี่พาทย์ประกอบการขับเสภา กลองสองหน้านี้ ปัจจุบันนิยมใช้ตีกำกับจังหวะหน้าทับในวงปี่พาทย์ไม้แข็ง

รัชกาลที่

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทั้งการดนตรีและการละครได้ออกไปเจริญรุ่งเรืองในการอุปถัมภ์ของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ โดยทั้งวังและเรือนของผู้เป็นเจ้านายและขุนนางต่างประกอบกิจกรรมดนตรีและละคร เนื่องจากดนตรีไทยได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากหลากหลายที่ จึงเป็นเหตุให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องดนตรีให้เกิดความสมดุลของเสียงในวงดนตรี วงปี่พาทย์จึงได้พัฒนาขึ้น

ระนาดหุ้ม

ดนตรี

เป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ กล่าวคือ มีการประดิษฐ์ระนาดหุ้มมาคู่กับระนาดเอก และประดิษฐ์ฆ้องวงเล็กมาคู่กับฆ้องวงใหญ่ จึงเป็นการสร้างสมดุลของเสียงในวงดนตรีสำหรับเครื่องดนตรีชนิดเครื่องไม้ให้มีเสียงทุ้ม และเสียงของเครื่องดนตรีชนิดเครื่องโลหะให้มีเสียงเล็กแหลม เป็นการสร้างความหลากหลายของสีสันท่วงดนตรีไทย

ฆ้องวงเล็ก

รัชกาลที่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีพระบรมราชานุญาตให้มีการละเล่นละครหญิงได้ทั่วไป ไม่สงวนไว้แต่ในวัง จึงทำให้มีการฝึกละครหญิงกันอย่างแพร่หลาย เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ต่างนิยมชมชอบที่จะมีดนตรีและละครไว้ที่วังหรือเรือนของตน จึงมีความหลากหลายในวงการดนตรีเกิดขึ้น ตลอดจนการเปรียบเทียบฝีมือของนักดนตรีต่างสังกัด จึงมีการประชันขันแข่งกันเกิดขึ้น วงปี่พาทย์ได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เนื่องจากการได้มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นอีก ๒ ชิ้น โดยเลียนแบบระนาดเอกและระนาดทุ้ม ใช้โลหะทำลูกกระพรวน และทำรางระนาดให้แตกต่างไปจากรางระนาดเอกและระนาดทุ้ม เรียกว่า “ระนาดเอกเหล็ก” และ “ระนาดทุ้มเหล็ก” นำมาบรรเลงเพิ่มในวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ทำให้ขนาดของวงปี่พาทย์ขยายใหญ่ขึ้น จึงเรียกว่า วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ อนึ่ง ในสมัยนี้วงการดนตรีไทยนิยมการร้องเพลงส่งให้ดนตรีรับ หรือที่เรียกว่า “การร้องส่ง” จนกระทั่งการขับเสภาซึ่งเคยนิยมกันมาก่อนค่อย ๆ หายไป และการร้องส่งยังเป็นแนวทางให้มีผู้คิดแต่งขยายเพลงของเดิมในอัตราจังหวะสองชั้นให้เป็นเพลงอัตราจังหวะสามชั้น และตัดทอนเป็นอัตราจังหวะชั้นเดียว จนกระทั่งกลายเป็นเพลงเถาในที่สุด

ระนาดเอกเหล็ก

ระนาดทุ้มเหล็ก